

Природа

Ольга Кобилянська

* * *

Вона мала поверх двадцять років і була висока.

Хоч русинка від голови до ніг, було в неї рудаве волосся, що у русинів рідкість, та в чертах бачилась порода, а майже меланхолійний сум, що вибитий на всім, що нагадує оцей нещасний народ, був і в неї основою характеру, її очі, великі, трохи нерухомі і вогкі, були сумні і тоді, коли уста усміхалися. За сі очі звали її "руською мадонною". Вирісши на самоті і майже серед пишного блиску, вона не знала ні життя, нічого з його мрачних боків. Знала його тільки з книжок, котрими зачитувалася донесхочу.

Толстой був її богом, Шевченка ж знала майже напам'ять. Лінива, як її народ, була не дуже охоча до праці і жила, мов ті сторонські рослини в тепліннях, що їм хіба лиш у сні привиджуються бурі, які лютують знадвору. І багато, багато снилося їй.

Її фантазія розвинулася у такий буйний цвіт, що його коштом придавилися всі інші пориви і ніколи не побачили Божого сонця. Хоч була чутлива до хоробливості, то все ж таки кпила собі з чистого "плекання чувств і думок".

Над усе любила природу.

Снувалася по горах, без товариства, без зброї. Цілу гірську околицю містечка, де проживала, знала так добре, як свою власну кімнатку, а одна з найкращих і найдикіших партій була цілісіньке літо ціллю її прогульок.

Її по природі сильна істота домагалася чогось більше, як "кімнатної краси" та супокійного розпещеного життя. Інстинктивно чула існування бур, і були хвилі, коли душа її пристрасно за ними тужила. Боротьбу любила так, як любиться пишні, багаті красками картини та оп'янюючу музику, і так само вона собі її уявляла. Іноді опановувала її невиразна жадоба чувства перемоги; але через те, що виросла в неробстві, ніколи не заохочувана і не скріплювана, розпещена, виніжена, її сила спала й ниділа і переходила в хоробливу, безпричинну тугу.

Ось яка вона була.

Вона марила про щастя, котрого пестра повнота мусила б давати.

Вижидала його щоднини, жила раз у раз в очікуванні чогось нового, далекого. Немов соняшник, стояла її душа, отворена для незвісно якогось щось...

В лісі лежала вона, витягнувшись на моху, і між вершками ялиць шукала неба.

Се було гарно.

Іноколи слідила за полетом орла або як половик тихо крутився в кружала і немов чорна точка висів у воздухах.

Жадно ловила звуки від води і перетворювала їх у сміх. Може, голос потоку, що паде по скалі і камінню, не схожий на полутихий сміх? Коли вслухатися...

Іншим разом заглиблюлася зовсім у шум лісу і, закривши лице руками, являла собі, що лежить на березі моря.

Се так, певно, шумлять морські хвилі, як смерековий ліс, цілком так само... хіба, може, лиш голосніше трохи...

Вона страх бажала опинитися на морі, побачити його раз у бурю, або як сходить сонце, або в місячну ніч. То, певно, іншого роду краса, як гори: неспокійна й повна перемін, принадна й пишна. Гори, з їх стоїчним і мрачним супокоем, настроювали сумно і все більше та більше розбуджували спрагу краси, — та вгасити її не вміли.

Так снила вона і про фіорди там, горі, на півночі... Сям-там чути було в лісі сумну думку гуцула, що все справляло їй превелике вдовolenня.

У вертепах, серед стрімких скель, почувся відгук. І вона уявляла собі його великим птахом, як коли б він у безтямнім леті бився о тверді стіни скали і врешті, утомлений, падав на землю. Після того наставала тишина...

Іноді вона плакала з суму.

Над ялицями лютувала буря, і трясла ними, і гнула їх, і робила їх тим кріпшими. Тим гордіше здіймали вони на другий ранок свої вершки й купали їх у золотому сонячному промінні. За все те вони мали право здійматись аж до хмари й бути гордими.

І вона любила силу, а проте!.

Одного разу привели до її батька гірського коня на огляд.

Був то пишний, стрункий жеребець, чорний, як вугілля, з каблукуватою шиєю, великими ніздрями й вистаючими іскристими очима; буйний хвіст досягав майже землі.

Стояла при вікні і придивлялась, як він з дикості ставав дуба й не давався вкоськати. Молодий, гарний гуцул, котрого вона не раз уже бачила в батьковій канцелярії, держав звірюку і з усієї сили старався всилувати, щоби стояла тихо, бо бажали і зі споду оглянути копита.

Воно — бачилось — не велося йому.

Нагло заволоділа нею охота усмирити звірюку, її очі спалахнули, й задрижали ніжні ніздрі. Заворушилось у ній щось таке, що нагадувало охоту до діла й вигнало надвір.

Так, як стояла в кімнаті, простоволоса, вибігла на подвір'я. Та коли опинилася за п'ять кроків перед звіром, і він саме тоді почав ставати дуба, вона так налякалася, що під нею задрижали коліна, й вона поблідла.

Кілька мінут опісля лежала обездилена в фотелі і її гарні, бліді, перстнями прикрашені руки лежали обімлілі на лоні і здіймалися важко й нерухомо від чорної сукні коронкової.

Ба! Що їй було? То було смішне спалахнення, невчасне заворушення плебейських інстинктів, котрі через її розніжене життя не мали будучності.

Вона осмішилася перед слугами.

Її губи скривилися в іронію над самою собою.

Чи природа справді нездавила?

Її бабка по батькові власне була гуцулка. Гарна, а проте мужичка! В них все бувають незамітні хвилі, коли інстинкти прориваються і греблі не знають.

Та її мати була знатна дама, з вишуканими рухами і строгими звичаями, а її краса не була тільки випадкова. Вона була вироблена й була "послідок праці поколінь"... У неї рішуче була матирина вдача; коли ж би в неї мали бути відгуки бабчиних заворушень, то се могли бути тільки дисонанси...

Їй, впрочім, не так-то дуже ходило про коня.

Вона хотіла зирнути й на чоловіка, що стояв коло нього. Раз їй спало на гадку намалювати його. В нього були чисто слов'янські черти взагалі, та в нім було щось питоме. Щось притягуюче, силуюче, щось таке, що збудило її увагу. Звичайно бачила його тільки, як ішов поперед її вікно, себто до її батька. Та вона хотіла б раз побачити очі і його уста зблизька... Тільки раз — потім уже малювала б напам'ять. Так, були хвили, коли вона була спосібна зробити щось велике, була нап'ята, мов лук, що має в далеку далечину пустити стрілу. Та се тривало не довго. Вона корчилася і ставала лінива. Очікування мучило й розстроювало її. В такі хвили вона зверталася до природи.

Там набиралася сили й терпеливості. Там святкувала свої золоті години побіди, наприклад, коли вилізла на високий, небезпечний верх, на стрімку скалу, придивлялася зблизька вірлові, його чорним, іскристим, ворожим очам, його чатуючій, наперед нахилений поставі... Особливо ж любила осінь.

Та не ту, що несе вогкі, хмарні дні, пожовкле листя й холодні бурі, а ту, що красою рівна весні. Ту, з ясними, теплими днями й чистим голубим небом. У горах осінь усе чудова.

Дикі Карпати! Вона знала їх горду, замкнену красу, як і їх чудних мешканців, гуцулів. Знала всі тайни лісу.

У вересні тягнеться від дерева до дерева павутиння, майже безконечно, і світиться на сонці; а в лісі тихо-тихо... Потоки дзюрчать поважно і швидко, і вода їх холодна, а над їх берегами не цвітуть уже цвіти. У долині воно трохи інакше.

Там воздух, бачиться, повен запаху айстрів, і на сьому лежить легкий сум.

Се меланхолія всього готового, що на всьому витискає свою печать. Се краса, котрою вона розношується, в котрій купає свою душу й котра відбивається в її великих дожидаючих очах...

Було після бурі.

Сонце хилилося до заходу. Небо було хмарне і тільки на заході ясно-червоняве.

Мряками фантастично сповиті гори відбивалися від неба гостро темно-голубою красою.

На одній із тих порослих лісом гір стояла нова гуцульська хата. Грубі смереки розпростерли над нею свої рамена, потрясали сумно гордими вершками, й великі краплі дощу падали беззвучно на мох.

Навкруги тишина; тільки в незаглядних лісах шуміло, мов придушені морські хвили...

Останнє проміння заходячого сонця продиралося місцями в гушавину лісу, тремтіло хвильку на галуззях, мов золоті тіні, і потім у лісі стало зовсім темно.

Двері від хати створилися, і вийшов, трохи зігнувшись, молодий гуцул із сокирою,

закиненою недбало на плечі, та й поглянув, задуманий, у далечінь.

Високий, гибкий і кріпко збудований, як усі його одноплемінники, мав він лице чудно гарне. Воно було мрачно задумане, навколо уст ніжне і в верхній частині слов'янське, то є трохи широке, та се красі не вадило.

Його чорне волосся було, як є звичай, підстрижене до брів і закривало чоло.

Його одяг підносив красоту його тіла.

Червоні холошні й біла як сніг сорочка з вишиваним ковніром і рукавами, з-під котрих видко було кріпкі, жилуваті рамена. Груді, шия й руки були окрашені срібними й мосяжними ланцюгами та хрестиками, а широкий пестрий ремінь обвішаний наперсточками, монетами; за ним була застромлена люлька й деяке оружжя.

Поглянув уважно наперед себе в вертеп, з котрого добувалися біляві мряки, що, немов подерті, вкривали вершки дерев.

Аби дивився і слідив, скільки хотів те, про що він думав, не виринали з сеї зеленої глибини. Закривало за закривалом неслося поволі понад пропасть, і потім і остатнє сонячне проміння сховалося за гори...

Він з досади плюнув крізь зуби, подався до поваленої коло хати великої смереки і, кріпко розмахнувшись, затяв у неї сокиру. Та й сам сів на смереку, підпер рамена о коліна й закрив обличчя руками...

Якась нечиста сила заволоділа ним.

І ся нечиста сила то — вона, прекрасна, червоноволоса відьма, що здивав її в лісі... Відьма?. Таж він сказав був їй, що вона похожа на образ Матері Божої, що висить у церкві, а проте!. А проте вона не Мати Божа...

В Матері Божої не червоне волосся, Мати Божа нікого не має за дурня, коли кого так дуже принадить, як вона його; Мати Божа свята, а вона... ах!!

Три дні тому все те сталося, й відтоді він одурів.

Навіть у сні бачить її. Кров пливе йому в жилах, мов скажена, у висках валить, мов клевцями, і поперед очі ходять іскри...

Вона не Мати Божа, тота відьма! Тота прекрасна, чарівна, червоноволоса відьма!

Як він її любить, як тужить за нею! Він хворий із туги, йому хочеться плакати, як хлопцеві, вбив би її з гніву, що її не має? Чому він її не здиває ніде? Чому?

Почалося воно так сумно, а скінчилося так пишно.

Було так.

Насамперед побережник заскаржив його там, у місті, перед панамі за "переступ лісового права", за те, що самовільно втяв смереку (оцю саму, вже далі порохняву, що сидить на ній). Вони за те казали йому заплатити кару, ще й відсидіти сорок вісім годин, — кажуть, — за образу урядників.

Живо стоїть воно все перед його душею.

Не допомгла нічого його оборона, чому він се зробив. Йому попросту треба було дерева на колибу, де вліті сидів із матір'ю й дозиравав стада своїх овець та коней. Йому вийшли були сажневі дрова й конче треба було якихось дров, то й утяв те дерево... однісіньке в тому пралісі...

Звісно, він осердився, коли пани супокійно й безсердечно відкинули його виправдання й дозволили відповідати лиш на те, що його питалися. Потім він хотів заплатити і два рази тільки кару, аби лише його не задержували. Адже ж дома вверху мати сама з сотками овець і коней, і не може розірватися, а ще менше все те гонити в ріку напоювати. Вона не годна вже їхати конем, як замолоду, та ще його жеребцем, за котрим одним йшли всі коні. Вона стара вже жінка, й тільки варить йому їсти та пряде. Вони повинні б се розуміти!.

Пани тільки усміхнулись один до одного. Коли він повторив свою просьбу, та ще завзято і, дивлячись на них гордо й визиваюче, тупнув ногою, то урвався з ланця чорт.

Вони назвали його гордим птахом, на котрого треба клітки... таким, що розказ цісарський стоптав ногами... котрий незабаром і в Бога не буде вірити... бо має сотки овець і коней...

Він зі злості заскреготів зубами. Навіть цісаря вмішали! І Господа Бога! А хто ж то їздив щонеділі до церкви, як не він? А щодо цісаря то сей же далеко-далеко й не бачить, що тут діється... Через одне-однісіньке дерево... Жебраки... всі ті пани... Раби, що служать... Вони хотіли його... одинака, найбагатшого гуцула... зогидити.

Все се сказав усім до очей та й відсидів своїх сорок вісім годин...

Їжі, що йому давали, він не рухав... Най си її держать для себе, — думав, — то від неї вони такі тонкі, як веретена, та бліді, та погані. Але по тому його таки пустили... Господи!. Та се не була головна річ, і про се він навіть зовсім не хотів думати.

По всіх тім пробіг він місто бойовим кроком, де було гаряче й порошно й кишіла купа людей, і коли ступив на першу дорогу додому, і звичайний лісовий холод обхопив його, то вся його лютість на тих "у долині" щезла. Він уже не потребував квапитися; ніхто такий не йшов за ним, аби міг присилувати його завернутися!

Ліворуч гірської дороги, котрою він йшов, зіяла поросла лісом пропасть, праворуч тяглася скалиста лісова гора, стрімка та висока, мов стіна. Кількасот кроків наперед нього лежав на самому краю пропасті великий камінь, що дикої весняної ночі урвався був зі скалистої лісової гори та й лежав собі — немов місце відпочинку для мандрівників.

Там він сів собі на хвилюку закурити люльку. Недовго сидів. Із пропасті, саме коло того каменя, підіймалася вгору дівчина. Вхопилася кріпкою рукою за папороть, що росла коло каменя, підвелася та й станула. Не була з хлопського стану, се він покмітив зараз, її голова була завита червоною хусткою, кінці ззаду зав'язані, а лице й шия були розкриті. Лице біле, як перлова матиця... і гарне... а очі великі й блискучі, та безконечно сумні!.

Мовчки видивилися вони на себе хвилинку...

— Дай тобі, Боже, здоров'я, пані! — сказав нарешті несміливо й випрямився.

— Дай і тобі, Боже! — відповіла трохи втомленим голосом і кивнула на нього, як знакома... Потім стягла з голови шовкову хустку, втерла собі нею легко зіпріле чоло, обійшла його поволі й підіймалася далі по стрімкій гірській дорозі.

Він пішов за нею.

Була високого, гнкого росту й на ходу колихалася злегка у клубках. Червоняворусяві грубі коси, на кінцях розплетені, спадали їй із плечей.

"Боже, червоне волосся, — подумав він. — Як відьма... такого нема ні в однісінької дівчини в нашій селі... вони всі чорні. Як-то вони десь тужать за мною!. Таж то вже місяць як пішов із села, і сюди вгору не виходить ні одна!"

Він засміявся свавільно. Та, що йшла наперед нього, оглянулася перелякана.

— Куди ти йдеш? — запитався і зрівнявся з нею.

— У ліс.

Зиркнула на нього збоку, отворила губи, аби ще щось сказати, та замовкла, й ледве помітний усміх осяяв її сумне лице. Він оглядав її хвилику полохо, а по тому знову став по-свому дивитись наперед себе, напівсумно а напівзадумчиво, та й запитався:

— Ти з долини, з міста?

— Аякже.

— Там багато красних домів, але й багато людей. Місто велике. У нас, у селі, лиш панотець сидить у великій домі; нам їх не потрібно.

— Чому би не мешкати й вам у великих домах? — спитала.

— Чого? Або ми пани? Тоті, там, у долині, пани!

— Оце місто в долині дуже мале, — заперімітила вона, повчаючи, — є сто раз іще більші міста.

Він засвістив із дива, захитав оглядно головою.

— Пані!

— Не кажи мені "пані"; я не віддана.

— У тебе нема пана?

Вона похитала головою, тимчасом як її великі очі дивилися поважно на його губи.

— Таж можеш узяти собі пана з міста, їх там, як трупів. Візьми собі урядника!

Вона знов похитала головою, тимчасом як помітний усміх промайнув по її устах.

— Ні? Певне, як ти його не послухаєш або скажеш таке, чого він не любить, то він і тебе може замкнути на сорок вісім годин. Вони се добре розуміють, оті пани! Я власне йду від них.

І, не чекаючи на відповідь, він обуреним тоном оповів їй свою пригоду.

Вона весь час дивилась на нього уважно. Коли перестав оповідати й через хвилику ще й заляв "панів" у долині, вона потиху засміялася.

— Чого ти смієшся? Тут цілком не до сміху!

— Треба тобі розуміти справу, чоловіче, — сказала поважно.

— Або я вдурів, чи наївся їдовитих грибів? Борше там-тоті в долині! — відповів.

— Ані тоті в долині, ані тоті вверху. Але ти їх не порозумів. Твої гадки — серце, їх гадки — голова. Вони думають по закону й докажуть тобі на волосок, що ти не мав права рубати тої смереки, хоч ліс такий великий. У тебе воно, бачиш, інакше. Все треба радитися голови.

Він сплюнув далеко крізь зуби.

— Чорт би їх ухопив! Вони всі крутарі, всі тоті голодні сурлутовці! Таж Бог сотворив

ліс для всіх людей; се вони не можуть заперечити та й не переконують мене, най собі будуть і сто раз панами і вміють писати й читати. Що мене найшло нещастя, що мене ймили, га, сьому винна тільки нещаслива година, коли я втяв смереку!

— Нема ніяких щасливих чи нещасливих годин, — сказала.

— Ого! — заперечив.

— Вір мені. Якби-сь був учився, не говорив би-сь такої дурниці!

Його очі блиснули.

— Ти гадаєш, що як уміти читати й писати, то вже вхопилося Бога за ноги? Є ще й святі... Я не кажу нічо, тоті люди, що вчаться, розумні, то правда; але вони й злі!

— Іноді воно так, але не гадай собі, що темнота робить ліпшими.

— Що я знаю? — сказав. — Яким кого Бог сотворив, такий він є, яка в кого доля, так і живеться, а як вийде чоловікові час, то вмирає. Най я буду розумний, як хочу, а як Бог схоче, то таки мушу вмерти!

— Певне; на те нема ради.

— А видиш? Коли ж вони, розумні, такі добрі, то чому ж ти не береш собі якого за пана? Поглянув на неї злорадно.

— Се що інше. Се щось таке, чого я можу хотіти або не хотіти. Мені не подобається цілком ні один. Я велика багачка! Я всіх маю в руках.

— Саме так, як я дівчата в селі, — виговорив гордо й більше мовби сам до себе. — І я багач: наші люди кажуть "найбільший багач". Усі дівчата гинуть за мною.

Вона засміялася.

Він гнівно наморщив чоло.

— Чого ти все смієшся?

— Я не сміюся з тебе. Він заспокоївся.

— Се правда, — сказав, — як християнин багатий, то можна з усіх сміятися. Та й я сміюся з усіх. Мені ніхто не в голові.

— А з мене ти б также сміявся? — запитала свавільно і немов під впливом якого внутрішнього підшепту, та й вдивилася в його лице.

— З тебе?

Він поглянув на неї майже переляканий; потім усміхнувся, злегка червоніючи.

— Е! Воно так не йде, — сказав.

— Чому ні?

— Не знаю... але ти така... така...

— Яка я? — запитала поважно.

— Така... я не знаю... така, як образ Матері Божої в нашій церкві...

Вона знов засміялася; не дуже сердечно, а все-таки; потім обоє зааніміли...

Мовчки йшли якийсь час далі.

Вій був гарний і кріпко збудований, і вона любила ним сьогодні, як і давніше.

Раз їй було спало на думку, як би воно було, якби він любив дівчину, й за тим їй — сама не знала, чому — нагадалося речення: "Бути обнятою сильною рукою..."

В неї багато значила фізична сила і тілесна краса, і хоч вона рідко коли

"любила", то все ж таки були їй милі, гарні, кріпкі люди. Коли чулася втомленою, знаходило на неї масто тужне бажання, потреба — відпочити на чий-небудь груді. Але той хтось мусив би бути сильний і сміливий. Передусім — сміливий.

Стала йти помаліше.

Вони йшли були довго і швидко. По глибокім віддиху й легких рум'янцях на її лиці поміркував, що вона втомлена.

— Ти втомилася, — сказав, — не можеш іти зо мною в парі. Я йшов заборзо.

— Правда, — відповіла втомлена. Він раптом почав іти зовсім помалу.

— Ти так красно говориш по-нашому, — почав оп'ять.

— Я те саме, що ти, і я також русинка. Чекай трохи; я втомлена. Як іду заборзо, то серце в мене б'ється засильно, й поперед очі миготять тисячі іскор.

Притиснула обидві руки до висків.

Він став перед нею. Хвильку дивились одне на одного; бачилось, немовби в очах обох заблисло раптом полум'я і злучилося в вогонь.

Обое спустили очі.

Вона оглянулася полохо: чи се та сама сторона, котру вона так добре знала?

Авжеж. Та сама темно-зелена пропасть, та сама скалиста гора онде праворуч, поросла рівними, як свічки, смереками, а посеред них ніжні білі берези; з моху виростили буйні папороті й сям-там стрункі дзвінки... Тихо, одностайно шумів ліс.

Тінистий холод обхопив її тіло. Якийсь птах закричав поблизу; вона здригнулася тривожно.

— Ти боїшся? — запитав змішано.

— Тільки сьогодні. Зрештою ніколи.

— То ти тут щоднини? А чого ж ти сьогодні боїшся?

— Не знаю... Чуюся менше на самоті, коли я в лісі сама-одна.

— Чому воно так?

— Не знаю... не знаю... по правді...

— Що ти тут робиш?

— Нічого. Я приходжу сюди лиш так. Правда, іноді малюю смереки... Звичайно прислухаюся, як шумить ліс. Він шумить, як море, лише далеко слабше. Ти не знаєш, як море шумить... Я й сама того не чула, та знаю, як воно шумить... а, чуй?

Обое слухали, здержуючи віддих. Чутно билосся в обох серце.

Вона знов оглянулася тривожно... ще ніколи не здавалось їй так дико й самотно; буйна зелень лісу, бачилося, задушить її.

— Не бійся... таж я тут у лісі... Не оглядайся назад себе... то недобре... — сказав чудно здивованим тоном.

Мовчки й майже скоро йшли вгору стрімкою дорогою.

Навколо її уст лежала риса завзятої рішучості, повіки були спущені, їх довгі темні вії чудово відбивали від білих як сніг лиць.

— Незабаром зайде сонце за гори, — перервав він зворушено тишину і швидким рухом прогорнув із чола волосся набік. Йому стало гаряче.

— Як я йшла сюди в ліс біла третя. Йдемо добрих дві години, і в місті може бути п'ята.

Кажучи се майже дрозжачими губами, витягла зі свого шовкового пояса малий годинник, стала й дуже уважно дивилася на нього.

— А! В тебе дзиґарок? Золотий. Покажи-ко мені! Притулився до неї близенько. Обое дивилися з натугою на малу золоту річ.

— Се ходить, як би мало душу, — сказав. — Які то розумні люди на світі, що можуть таке зробити... Боже, Боже... Ти, певно, багачка, коли в тебе такий дзиґарок. Варє твій дедьо великий пан? Хто ти?

Вона знову усміхнулася.

— Ти не знаєш, хто я?

— Ні.

— Але ж ти мене видів... нагадай собі!

— Я тебе ніколи не видів!

— Нагадай собі.

— Але ж кажу тобі!

— По... як ти привів свого гарного коня на подвір'я до адвоката... й силував його, аби стояв тихо... то я вийшла... Пригадуєш собі?

Він подумав хвилю.

— Не знаю... — сказав протяжне й зачудовано. — Але я тебе не видів... хтось був вийшов... се знаю... але то був хтось у чорній сукні... твого лица не нагадую собі.

Вона відвернула від нього очі й усміхнулася.

— Коли не знаєш, хто я, то й се байдуже; я тебе виділа часто, дуже часто!

— Ти знов смієшся з мене!

— Ні.

— То хто ж ти?

— Що се тебе обходить? А втім, — додала раптом з меланхолійним усміхом, — я така, що не має щастя... знаєш... у деяких речах.

— Багачка й не має щастя? — сказав недовірливо й засміявся. — Дивися, може, його відвернув хто від тебе, воно буває... Але ти молода... — сказав далі і приступився до неї ще ближче і при тому не хотючи доторкнутися крисами свого капелюха до її волосся на чолі.

Вона поглянула на нього, і в тій хвилі гаряче полум'я облило її лице.

— Правда... я молода... А скільки ж років тобі?

— До Дмитра буде двадцять, і шість. Я... Нагло він остановився і ввесь запалів. Блискучими очима вони задивилися одне на одного.

— Ти! — промовив нараз дрижачим голосом.

— Що таке? — відповіла ледве чутно; вона була спустила очі.

— Ти красна, — сказав зміненим, беззвучним тоном.

Легка дрозж пройняла її постать.

Вона знов підвела очі. Його лице побіліло, мов із нього сплила остання краплина

крові, і на ньому значно було сліди найглибшого зворушення. З очей, бачилося, сипали іскри.

Силуваний усміх показався на її устах і завмер. Вона не могла видержати його погляду, її нагло обхопило досі зовсім чуже їй чувство... і сльози показалися в очах. Вона відступилася від нього далеко, на самий край пропасті, і сказала швидко:

— Ходім далі!

І вони йшли далі в ліс, де ставало все тихіше та тихіше; хіба що крізь ту тишину продирався голос джурчачого потоку. Швидко йшла вона краєм пропасті, нагинаючись легко попід смерекове галуззя, що звисали понад дорогою, коли він зворушений, питав:

— Отже, тобі подобається тут, у лісі?

— Подобається.

— Чому? Тут же нічого не видно.

— Якраз тому, що не виджу того, що звичайно виджу.

— Коли так, то ходи за мною на мій верх; там тобі ще більше сподобається. Туди не заходить ні одна людська душа, лиш іноді у свята мій неньо. Там я сиджу з мамою вже далі два місяці, і нас не відвідала майже ні одна людська душа. Хочеш?

— Ти однак у родичів? — запитала, не вважаючи на його слова.

— Аякже, та чи підеш?

— Се ж не може бути!

— А чому ні?

— Тому, що бути не може.

— Тому, що не хочеш? Вона мовчала.

— Тому, що не хочеш! Чуєш?

— Ах, що тобі забагається!

Насилу всміхнулася, а коли тим часом її очі майже несамовито світили зі зворушення.

— Глянь, — промовила, — як тут густо росте дерево, воздух майже вогкий; далі й неба не видно... о Боже!

— Ти таки боїшся!

Похитала головою й поглянула на нього очима, повними чудного блиску, їй усе ще не хотілось вертатися, хоч не знала чому. Далеко також було їй до того, щоб хотіла лишитися з ним... Нагло почула вона, що її воля справді не є вільна... Яка вона дурна була ще перед двома годинами!

— Не йди так близько понад берег, упадеш! Вона не відповідала.

— Чуєш? Ах, ти боїшся мене! Я тобі нічого не зроблю. Твого дзигарка мені не потрібно. Ходи ж бо ближче; осьде на грудях мій ланцюг із хрестиками більше варт, як твій дзигарок. Ходи, я тобі його подарую!. І ще більше міг би тобі подарувати... Навіть мого чорного коня з вирізаним сідлом... Лиш ходи!

Вона немов не чула його. Швидко з зарум'янілим лицем і гарячкове блискучими очима йшла вона з трудом вгору. Ліс ставав щораз густіший і дикіший. Дорога, стрімкіша й вища, вела аж у полонину. Доти хотіла ще дійти. Доти, на всякий случай,

за всяку ціну, і аж потім назад.

Задиханий, бачилось, у найбільшому напруженні йшов він мовчки коло неї... Врешті опинилися на горі. Перед їх очима розстелився чудний вид. Великанські, порослі лісом верхи гір, синьо-темні пропасті, праліси, буйні полонини — усе разом погружене в синьому. І не далеко все те було. Ні, таки цілком близько від них пнялася гора на гору, лиш безоднями розділені. Над усім тим чудно чисте голубе небо.

Усе те могутче, велично гарне... Ввесь сей повний пишних красок простір; ся буйна, інтенсивна, майже темно-голуба зелень...

Навкруги тишина, самота й шум лісів. Переможена сею пишною красою, стояла вона хвилю; здавалося, забула, що він коло неї.

Він сидів коло неї на землі. Тої краси навкруги він, бачилося, зовсім не помічав, він бачив лише її одну.

Вона стояла перед ним, така висока й гнбка і була напрочуд гарна!

Йому здавалося, що від блиску сонця пишне її тіло прозирало до нього крізь її легку, ясну одежу. Він бачив докладно всі його форми й зариси, чув їх так, як чується зблизька сильно пахучу, оголомшаючу рослину. Кров кружила йому в жилах, мов скажена.

Нагло вона обернула голову і справила до нього свої блискучі, широко створені очі. Що він заховувався так тихо?

— Тут так красно, — запитала і, трохи змішана, а трохи зажурена, оглядалася довкола себе.

— Правда, але сідай!

— Ах, ні, я вже мушу йти геть.

— Геть? Чому?

Він сказав се, якби без свідомості.

— Так!

— Пощо?

— Я ж мушу!.

— Сідай трохи!

— Не хочу!

— Чому ні?

— Тому...

— Та сідай!

Се звучало, мов розказ.

Якась свавільність, що зовсім не хоче знати почуття страху, рухнулася в ній; вона усміхнулася й зашептала:

— А як мені не хочеться?

Холодна, мов лід, повага виступила на його лице. Він підвівся на одно коліно, обхопив обома руками її гнучкий стан і тяг її до себе.

— Ти така красна... така красна! — говорив здавленим голосом.

Коли він до неї притулився, здавалося їй, мовби щось нерозгадне, мов електричний тік перейшов від нього до неї, і тисячу пламенів бухнуло на неї. Та вона хотіла боронитися.

— Що ти собі гадаєш, чого хочеш?

— Нічого.

— То пусти ж мене.

— Ти така красна, така красна! Дике зворушення запанувало над нею. Груді підіймалися високо, й серце мало не трісло. Чула, як щось підкошувало її опірну силу, коли він тяг її до себе.

— Чоловіче, пусти мене!

Хвильку боролася з ним, німо й майже автоматично. Його очі горіли, а блідий був, як труп. Він її не пускав.

— Коли ж бо я тебе прошу... видиш... прошу... — шепотів раз у раз. — Ти така красна... така красна...

Їй закрутилася голова, й вона не змогла більше говорити.

На колінах обняв її стам руками і держав її сильно, мов у кліщах. Лице він страшно ховав у фалди її сукні й поволі та сильно тяг до землі.

Вона втратила свою волю...

Легкий, непевний усміх загравав на її лиці, що біле, мов сніг, хилилося все нижче й нижче, і, піддаючись власті незвідної сили, вона зсунулася поволі, мов зломлена пальма, і майже безтямки на землю...

Осліплюче і немов упоєне побідою заблисло сонце на заході пишним золотом, й ніжно-ясні хмари навколо нього перемінилися в ярий червоний жар. Ось і все!.

А тепер він сидить тут, осьде, мов затроєний, як на глум і сміх, і мусить смертельно тужити за нею!

Він, найбагатший, найкращий, він, за котрим у селі всі дівчата гинуть, — він тужить даремно!

Сього з ним не бувало ніколи. Він скрегоче зубами й б'є кулаком по дереву.

Яка вона красна, яка чудово красна! Перше в короткому сні вона йому снилася. І сього він не може нагадати собі докладно; нагадує собі тільки, що вона близьенько притулилася до нього, і йому від її дотику засіяло в тілі, мов сонце. Притім вона засміялася так тихо, як тоді, коли він був сказав їй, що за ним усі дівчата "гинуть". Та й намовляла вона його лізти з нею на таку висоту, де вже чоловікові крутиться голова.

"Мусиш мене шукати", — сказала вона йому між іншим, і ці слова затямив він собі добре, і навіть тон її голосу. Сьогодні рано він сів на свого дикого коня і, мов божевільний, пігнав дорогою, котру пройшов з нею.

Може, вона сидить десь там і малює смереки та слухає, як ліс шумить? Але не найшов її.

Раз причулося йому, що щось, походить на людину, йде лісом. Він, заперши в собі дух, надслухував на всі боки, стояв нерухомо, мов тигр на чатах... Та то був лиш олень, і кінь його зо страху мало не скочив у пропасть... Стільки йому було з тої їзди.

Тоді все було таке гарне, мов сонце в саме полудне. Він хоче, щоб воно знов було так гарно. Таж він любить її... так, тепер прийшла черга на нього вмирати! Він сміється, а серце його повне лютих сліз...

Тоді вона відійшла з поглядами, якби світ для неї став раптом інший, якби вона стала іншою людиною. Була біла, як сніг, і її великі сумні очі сяли так чудно... Господи Боже!

— Любиш мене? — запитався він був її. Вона не відповіла зараз, але сказала після короткої задуми з утомленим усміхом:

— Ні.

— О, ти любиш мене!

— Може!

— Чому може?

— Бо... бо то щось інше

Чи вона глузувала з нього, що вже не показувалася?

Чи вона дійсно не прийде вже більше?

Се було неможливо!

Сільські дівчата приходили не раз і не два, як кого любили, наприклад його! Гордо й нетерпеливо потряс він пишною головою, і придавлений, лютый крик вирвався з його уст.

Так, він просто казався...

Він чув, як душа його була немов рознесена і вже не ладналася. Він ледве дбав про свої коні та ледве гонив їх напоювати.

Що діяти?

Що діяти, щоб її бачити і знову мати?

Лле як вона почту ще раз попадеться в руки, то мусить піти уверх до нього; добровільно або ні. Вона мусить. Він того хоче.

Він буде сидіти з нею сам-один. Вона любить бути сама. Тут може вона від ранку до вечора прислухатися шумові лісів і ніхто їй не буде перешкоджати. Він зможе прийти до неї, бо вона буде його, але чужинці...

Він грізно зморщив чоло.

Най би лиш котрий поважився! Полетів би з розбитою головою в яку пропасть так, що й коригуни не найшли би його.

З гуцулами в любові непорадно жартувати.

Але їй було б добре в нього.

Усі ліжники, що ховала його мати дома, в долині, у скрині для нього, він би їй повиносив уверх. Усі пестрі шовкові хустки, шовкові матерії, срібні монети, барвні питні вовняні пояси, всі багато ткані, білі, як сніг, сорочки, шкури з медведів, що він сам убив, усі вишивані кожухи — все те він би виніс уверх і оточив її тим.

Свого чорного коня з вирізаним сідлом, украшеним сріблом, що дістав ще від свого діда, — він би їй теж подарував, бо, само собою розуміється, вона не сміла би ходити пішки. Справдешня гуцулка не робить того.

Лиш аби коневі не захотілося ставати під нею дуба, як він се радо робив коло кожного мосту, бо тут йому зараз була б остання година! Він би його зараз застрілив; так як золотогриву кобилу, що дав йому раз у полонину якийсь пан. Він хотів їй вичистити рану в нозі, а вона його за те вдарила ногами в бік, так що він майже дві неділі мусив сидіти дома, як каліка. Він за неї потім заплатив, а може, й переплатив, та й вона дістала своє! Так, він добрий, коли добрий... але коли лихий!. Зарив руками в волосся і тре собі чоло та думає в одно, як би її міг дістати. Уже він щось видумає.

Адже ж у нього ще й червона шовкова хустка, котра їй була випала з-за пояса й котру вона забула взяти з собою. Як вона пахла! Бог знає, між яким зіллям лежала. З нею він може піти й до старої гуцульської знахарки. Вона, певно, допоможе, коли вже нічо не допоможе. Та поки що він не хоче мати з бабами ніякого діла. Сам хоче щось видумати.

Двері від хати створилися, і вийшла його мати та й стала кликати до вечері.

— Не хочу їсти, — відповів смутно, не піднімаючи голови.

— Бог з тобою, синку мій, — відповіла вона поважно, — та я вважаю, що тебе хоче вчепитися слабість. Най Христос її задержить... най добрі святі її уб'ють.

Із засумованим лицем помацала його чоло і пробувала поглянути йому в очі. Він бокував від її тривожно вивідуючих очей.

— А видиш? — сказала мати з тріумфуючою гіркістю. — Вони вrekli тебе там в долині. Бог би їм заплатив. Дай-ко, най я ти виссу з чола нечисте.

І, цілуючи, виссала з його чола уроки.

— Так, тепер буде ліпше; а по тому знов я згашу вугля і підкурю хату зіллям. Ах, — нарікала, — нещаслива тота година, коли ти втяв оце дерево. Вернув єсь ся мені домів хорий і зі смущенов головов. Сопілки не киваєш і мало що їш. Святі уб'ють зле, вержуть його на твоїх ворогів. Но, ходи в хату... чого ти тут із сокиров?

— Хочу йти в ліс.

— Чого?

— Хочу втяти ще одну смереку.

— Чи ти вдурів? Боже тебе борони! — сказала перелякана. — Хочеш другий раз бути замкнений... і захорувати? Дай pokій, душко, дай pokій. Ще держить тебе лиха година, і ти ще не цілком чистий.

— Я піду, мамо, мушу йти, — відповів мрачно і опустив голову, укриваючи лице обома руками.

— Я, — казав він далі, — хочу покласти тут коло колиби ще одну загороду на вівці. Може котра заслабнути, і ти б її дозирала, як я є в лісі коло других або коло коней. Я се зроблю, мамо. Та тепер я злізу з гори в ріку, де ловлю стругів, і витну там смереку. Там ліс густіший, ніж деінде, і голос сокири загубиться. Я втну дерево попри саму землю й накрию пень мохом. Таки на місці нароблю собі вориння і вкину тріски в воду, нехай тоді йде хто й подасть мене до суду! Я не боюся!

Останні слова сказав із мрачною рішучістю і встав.

— А тепер я йду, мамо; будьте здорові й не ждіть мене перед опівночев.

— Коли се конче мусить бути, то йди, — сказала сумно мати, — та ліпше було би, якби-сь лишився дома. І погода ще може обернутися; сегодне не цілком вишумілося.

— Ні. Сегодне не загостить другий раз онде вже миготить вечірня зірниця, та й місяць сегодне вповні!

— То йди ж із Богом. Вечерю я тобі схочу і, поки прийдеш, буду прясти та молитися за тебе.

Швидко сховався він зі звісною, порослою лісом гори, нетерпляче копаючи ногою сухе галуззя чи кусники дерева, що лежали на дорозі. Глибока тишина царювала в лісі, і тільки його сильний хід або вряди-годи вибоганий проклин, коли зле ступив, перебивали її.

"А таки я її дістану!" — думав він зі зловіщою радістю.

"Зійду аж у ріку і втну саме там, де ліс поріджений і куди люди ходять, найздоровішу смереку. Тоді хтось піде і замельдує мене в долині в панів; вони знов схотять мене замкнути на сорок і вісім годин; а я піду до адвоката й буду там крутитися доти, доки вона не прийде!"

"Може, вона його донька?. Та ні, вона лиш жартувала, кажучи, що виділа його там дуже часто! Чому він її не видів? А чому видів його жінку? Тоту гостру, страшну паню, що завше дивилася на його ноги, як увійшла до канцелярії, і він там був. То не може бути її мати... вона не може бути належна туди, вона мусить бути чиясь інша... Вона говорить по-руськи, тим часом як її мати говорила Бог-знає якою страшною мовою. Він її ненавидить. Він знає лиш одне. Буде там, в адвоката, доти ждати, доки вона де не покажеться, і тоді він піде за нею... і тоді вона вже мусить бути його.

Все інше йому байдуже, таки зовсім не в голові.

Ішов усе швидше і швидше. Вже було недалеко до цілі. Крізь проріджаючий ліс уже миготіли в місячному світлі хвилі гірської ріки.

Ще лиш кілька кроків, і буде на місці.

Зараз навперед нього, попід саму гору, плила ріка; підбувши сьогодні через бурю, неслася великими піністими хвилями, що сумно влискувалися в місячному світлі.

Він став, оперся о смереку й подивився далеко навперед себе.

Краще й тужніше, як коли-небудь, пишалося перед його очима ціле пасмо гір, освічене магічним місячним світлом, мільйонами зізд, було воно гарне, мов у казці.

Чи бачив він і чув величну красу у природі? Він привик був із дитинства до пишного виду гір, знав ясні, мов день, тихі мовчазні літні ночі, бо не одну не спав, стережучи коней; а проте... а проте, коли зір його сягав за верхи, обгорнені голубими облаками, серце його охопила глибока й невідгадна туга!

А тут, коло його ніг, колисалися хвилі й буркали щось сумне, їх звуки збудили в його серці... сльози. Так, йому стало тяжко, він почув себе самотнім і сам не знав, як почав співати... Справдешня дитина свого люду, він шукав полегші у співі.

Далеко й широко розплилася в тій тишині тужлива думка і зіллялася у прегарну гармонію з красою ясної ночі.

Кинув капелюхом об землю, мовби в ньому гніздилися всі сумні думки його.

Як ішов сюди, закинув був на шию хустку. Сильніш запах, котрий виходив із хустки й котрий він узагалі завважив на ній, довів його до того, що вона тим живіше стала перед його душею. Туга й нагальна жадова за нею ще сильніше пробудилися.

Обернувся плечима до ріки.

Крайня смерека на березі дістала перший удар. Зразу (ішли удари поволі, рівномірно, потім швидше, сильніше. Так працював більш як годину, не припочиваючи ані хвилики. Якась гарячковість учепилася його. Неустанно думав він про неї. Вона так живо стояла перед його душею в усій своїй принадній красі і з усіма своїми словами й усміхом. Він немов іще раз усе пережив з нею.

Яка гарна, яка чудово гарна була вона!

До всього того ще той сон!

Сон той ще був у його тямці. От якби тепер іще "чув її притуляння, чув її м'які теплі члени...

"Мусиш мене шукати!" — почув він раптом туй коло себе. І здригнувся та й перестав рубати. Майже в тій самій хвилі повторилися слова: "Мусиш мене шукати!"

Так, се був її голос... її голос!

Поки міг спам'ятатися, затріщала й захиталася смерека і, падаючи, мало не захопила його, якби був у свій час не скочив набік. Він налякався, як ніколи в житті, і все волосся стало йому догори.

Що се таке?

Озирнувся і вдивився у воду... відти роздалися слова, так голосно й так виразно...

Та ніщо не рухалося. Хвилі йдуть одна за одною, не надто швидко, але й не помалу, все нові й нові. Смерека впала була в воду, а хвилі знімали її на свої хребти поволі й поважно і маестатично з собою унесли.

А так усе інше було тихо-тихо, немовби ждало чогось... Дерево на березі, ба й увесь ліс — усе, немовби так мусило бути, аби щось побачити.

Хвилі влискувалися на місячному світлі, а над ним тяглися голубаві облачні постаті, ні, ні, вони були скрізь, вони зібралися були, немовби хотіли все задушити й перемогти.

Від божевільного того переляку вхопила його дрож, і він був би ревнув, сей звір, та раптом погадав на Бога. Хреститься раз, другий, третій, багато разів — потім, немов на наглий внутрішній наказ, зриває із шиї шовкову хустину й, зім'явши в руці, кидає в воду.

Як стій стало йому все ясно.

Вона відьма... відьма!! О свята Мати Божа!.О всі святі!

Куди він тут заліз? І з ким він мав діло?

Чувство скаженої ненависті проти неї заволоділо ним.

Вбив би її на місці, роздавив, розтоловив, як собаку, як черв'яка... І ось він, мов блискавка, розв'язує загадку за загадкою...

Не дурно в неї червоне волосся.

Не дурно від неї пахло зіллям. Не дурно вона була така чудово гарна, так похожа на

Матір Божу, бо тільки тим могла його причарувати!

Не дурно волочилася по лісі. Котрий християнин іде в ліс слухати, як він шумить?

А чому вона не хотіла сказати, хто вона? І чого вона мала бути тоді на подвір'ї, коли він не міг нагадати собі її лица?

А там... вона і щастя не мала? Лиш цілком прокляті Богом не мають його... Трохи щастя Бог все дає кожному. Вона хотіла від нього відвернути його щастя. Га, га, га!

"Мусиш мене шукати! — сичала у сні. — Аякже, шукати!" На те, аби він прийшов сюди, ішов за її кликом Бог знає куди, заблудив і попався в пазурі її рідні, а його щастя аби перейшло на неї! Чому вона питалася, чи він у своїх родичів одинак? Лиш одинаки особливо щасливі. І чому вона тоді не обіцяла, що прийде знов, коли вона дійсно була дівчина і християнська дитина? Чому не боялася, як була в лісі цілком сама? А перед ним чинилася, що боїться! Він же не Довбуш!

Коли сказав їй, що в лісі нічо не видно, сказала, що бачить у лісі те, чого звичайно не бачать. Та раз у раз витріщалася на нього своїми великими мигкотячими, заклятими очима — доти, доки не здурів!

Грім би її тріснув! Най її трісне і знищить із лица землі усі її сліди. Або най закаменіє, або най її живу рознесуть дикі коні, або най западеться в землю; так, най упаде з якої-небудь скали і западеться в землю!

Він майже зовсім утихомирився.

Іде домів, і такті тверезий, такий, "як був перше", що мало не сміється. Ще одно світло блисло йому в голові. Йому мусило усе те статися, бо спровадився до своєї нової хати вверху, не посвятивши її перше!

Але сейчас завтра іде до попа....